

Alkoholismi alkoholikeskeisenä elämäntapana

Ari Saarto

Alkoholismista on konstruoitu useita teorioita, jotka poikkeavat toisistaan lähinnä siitä syystä, että on painotettu alkoholismien eri puolia ja tultu näin erilaisiin johtopäätöksiin (ks. esim. Halonen 1979).

Vallitsevista teorioista ovat käytetyimpiä ne, jotka korostavat alkoholismien olevan sairaus tai jonkinlainen psyykinen ongelma. Näiden näkemysten etuna voidaan pitää mm. sitä, että ne vähentävät alkoholismiin liittyvää moraalista painolastia. Inhimillisen toiminnan selittäjinä ne ovat kuitenkin varsin rajoittuneita, koska ne eivät ota huomioon alkoholismien ulkoisia ehtoja eivätkä elämisen kokonaisuutta.

Elämäntavan lähestymistapa, alkoholismien näkeminen alkoholikeskeisenä elämäntapana, tarjoaa mahdollisuuden välttää nämä rajoittuneisuuden ongelmat.

Alkoholikeskeisen elämäntavan käsite

Elämäntavan käsitteellä viitataan lyhyesti sanottuna yksilön perheen tai yhtenäisen sosiaalisen ryhmän elämäntoimintojen kokonaisuuteen (Roos 1981, 3). Puhuttaessa alkoholismista alkoholikeskeisenä elämäntapana tarkoitetaan sitä, että ajattelun ja toiminnan piiri, koko elämäntapa, pitkäaikaisen prosessin myötä kaventuu ja keskittyy alkoholin käytön ympärille.

Alkoholisoitumisprosessi on siis kokonaisvaltainen, kaikki elämäalueet — työtoiminnan, vapaa-ajan vieton, perhe-elämän, ihmissuhteet, subjektiviteetin jne. — läpäisevä ilmiö. Kysymys on paljosta muusta kuin vain alkoholijuoman konkreettisesta nauttimisesta.

Tässä yhteydessä on syytä täsmentää muutamaa seikkaa. Ensinnäkin: alkoholin käytön pitäminen keskeisenä tekijänä ei merkitse sitä, että alkoholin käyttö on jonkinlainen perussyy, johon erilaiset ongelmat tai koko elämäntapa voidaan lopullisesti palauttaa. Alkoholin käy-

tön keskeisyys merkitsee sitä, että alkoholi muita elämäalueita voimakkaammin jäsentää koko elämäntapaa.

Toinen täsmennys liittyy elämisen muuttumiseen yhä alkoholikeskeisemmäksi. Kysymys on tendenssistä, taipumuksesta, ei mekaanisen suoraviivaisesta ja väistämättömästä, kaikilla elämäalueilla tasaisesti etenevästä kehityslinjasta. Alkoholikeskeisyyttä voidaan pitää jonkinlaisena alkoholisoitumisen astetta ilmaisevana teoreettisena käsitteenä, jonka avulla alkoholistien elämäntapaa voidaan ymmärtää. Elämänkaaren aikana alkoholikeskeisyyden aste yleensä vaihtelee voimakkaasti, ja vaikka eläminen elämänkaaren tasolla tarkasteltuna joissain tapauksissa muuttuukin kokonaisuutena yhä alkoholikeskeisemmäksi, ei tätä trendiä pidä katsoa välttämättömäksi.

Alkoholikeskeistä elämäntapaa jäsentävät tekijät

Seuraavassa tarkastellaan perusteellisemmin alkoholikeskeisen elämäntavan jäsentymistä yhteiskuntaluokan, sukupuolen ja sukupolven mukaan. Tarkastelu palautuu viime kädessä 30 analysoituun elämäkertaan (Saarto 1983), eikä kyseessä täten ole tilastollinen yleistäminen.

Koska analysoitu aineisto oli niin työväenluokka- ja miespainotteinen, tarkastellaan luokka- ja sukupuolityyppistä sukupolvityyppien tarkastelun ”sisällä”.

Sukupolvityypit muodostuivat aineistossa Pekka Sulkusen (1980, 159—160) esittämän jaottelun mukaisesti. Näin ollen voidaan puhua kuivan sukupolven ja märän sukupolven alkoholikeskeisestä elämäntavasta. Kuivaan sukupolven on luokiteltu ne alkoholistit, jotka olivat syntyneet vuosina 1906—1934, ja märkään sukupolven vuosina 1935—1960 syntyneet. Sukupolvien välinen raja ei luonnollisestikaan ollut jyrkkä.

Kuivan sukupolven alkoholistien elämäntapaan on olennaisesti vaikuttanut alkoholin käytön, varsinkin runsaan alkoholin käytön, yhteensopimattomuus jokapäiväisen elämisen ja yleisesti hyväksytyjen käytäntöjen ja periaatteiden kanssa. Tämä on ymmärrettävää, koska ympärillä on varsin pitkään ollut kielto- ja ehdottoman raittiuden korostamisen ilmapiiri.

Tämä yhteensopimattomuus on korostunut erityisesti niiden alkoholistien kohdalla, jotka ovat toimeentulonsa hankkimiseksi harjoittaneet laitonta viinanmyyntiä ja joutuneet tämän vuoksi suoranaiseen vankilakierteeseen ja ajautuneet näin tavallaan yhteiskunnan ulkopuolelle. Alkoholin käyttö ja siihen liittyvä toiminta ovat näin ollen merkinneet voimakasta ja eristävää stigmaa, leimaa, joka on alkoholisoitumisen edetessä vain voimistunut.

Alkoholinkäyttötapa on muutenkin ollut huomiota herättävää: kirkkaiden viinon juominen ulkona ”ryyppyporukassa” ja rajun humalan yleisyys ovat saattaneet alkoholin käyttäjät yleisen huomion ja kontrollin kohteiksi. Tässä on huomattava, että kyse on lähinnä työväenluokkaisista alkoholisteista, koska kuivan sukupolven keskiluokkaiset alkoholistit pysyivät sosiaalisesti hyväksytyissä rajoissa, eikä heihin tämän vuoksi kiinnitetty paljoakaan huomiota.

Osaltaan tähän työväenluokkaisten alkoholistien korostuneeseen osuuteen on vaikuttanut myös se, että työväenluokkaiset työtehtävät ovat yleensä varsin pitkälle kontrolloituja, joten haittojen esille tuleminen on nopeampaa kuin autonomisissa ei-töväenluokkaisissa työtehtävissä, joissa runsaskin alkoholin käyttö voi nivoutua työtoimintaan varsin sujuvasti.

Toisaalta taas alkoholisoituminen kytkeytyy usein varsin voimakkaasti työtehtävien työväenluokkaistumiseen. Tämä johtuu lähinnä ei-töväenluokkaihin työtehtäviin tarvittavien resurssien vähittäisestä menettämisestä. Kun totuttua ei-töväenluokkaista työtehtävää ei enää pystytä hoitamaan, otetaan usein vastaan myös työväenluokkaisia työtehtäviä, joihin ei ammattitaitoa vaadita. Tarkoituksena on pitää tätä siirtymää väliaikaisena, mutta usein paluu ei-töväenluokkaihin työtehtäviin voi jäädä taantumatta.

Paitsi työväenluokkaista on kuivan sukupol-

ven alkoholistien elämäntapa luonteeltaan myös miehistä. Tämä miehisen luonteen korostuminen on aiheuttanut selvän yhteensopimattomuuden perheen normaalien toimintojen kanssa. Miehen perinteinen tehtävä, toimeentulon hankkiminen perheelle, on yleensä jäänyt suorittamatta ja rahat ovat menneet alkoholiin. Alkoholin käyttö on muutenkin hajottanut perhettä, koska miehen on yleensä tarvinnut lähteä kodin ulkopuolelle, kapakan miesseuraan, voidakseen rauhassa käyttää alkoholia.

Miesten alkoholin käyttö ja alkoholisoituminen kytkeytyvätkin monesti miehen perinteisiin toimintoihin ja tehtäviin, siis työntekoon. Tällöin korostuvat toisin sanoen työtoiminnan ongelmat.

Vaikka mies ei perinteisen patriarkaalisen mallin mukaisesti osallistukaan kotitöihin ja lastenkasvatukseen ja vaikka alkoholin käyttökin voi toimia perhettä hajottavana tekijänä, on perhe kuitenkin miehelle varsin tärkeä. Tämä seikka voi ilmetä vasta avioeron hetkellä. Avioeroa, kuten myös vaimon tai äidin kuolemaa, seuraavat usein miehen raju alamäki ja alkoholisoitumisen voimakas kiihtyminen.

Sodalla on monelle kuivan sukupolven alkoholistille merkitystä jonkinlaisena elämänvaiheiden vedenjakajana. Monen alkoholin käytönkin on alkanut nimenomaan joko sota-aikana tai heti sen jälkeen. Osalle sodanjälkeinen aika on merkinnyt sotavammasta tai yleisestä tilanteesta aiheutuvaa epävarmalta tuntuvaan tulevaisuutta, ja laittomasta viinanmyynnistä on voinut tulla toimeentulon hankkimisen keino. Onhan muistettava, että heti sodan jälkeen oli ajanjakso, jolloin maan jälleenrakennus ja sotakorvaukset eivät vielä olleet ehtineet luoda työmarkkinoille hyvää tilannetta ja suoranaista työvoimapulaa.

Kun hyvän työllisyystilanteen aika sitten alkoi, ei työpaikoillakaan kiinnitetty kovin paljon huomiota työntekijöiden alkoholin käyttöön ja siitä aiheutuviin haittoihin. Niistä alettiin kiinnostua vasta 1950-luvulla, kun työllisyystilanne taas huononi. Monen alkoholin käyttö oli kuitenkin jo ehtinyt niin pitkälle, ettei alkoholisoitumisen pysäyttäminen enää ollut helppoa.

Märän sukupolven alkoholistien elämäntapaan ovat puolestaan olennaisesti vaikuttaneet

alkoholin käytön yleinen hyväksyttävyyys ja yhä voimakkaampi kytkeytyminen jokapäiväiseen elämiseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Samalla alkoholin käyttäjien määrä on huomattavasti lisääntynyt ja piiri laajentunut uusien alkoholia runsaasti kuluttavien väestöryhmien (nuoret ja naiset) mukaantulon myötä.

Samaan aikaan myös muitakin kuin vain työväenluokkaisia alkoholisteja on tullut julkisesti esille, yleisen tietoisuuden piiriin. Märän sukupolven myötä eivät siis alkoholin käyttö ja alkoholismi ole enää jääneet vain suppean väestöryhmän (työväenluokan aikuiset miehet) ongelmiksi.

Naisalkoholistien määrän lisääntyessä ovat myös naisille ominaiset ongelmat korostuneet. Kun miesalkoholisteilla alkoholin käyttö ja alkoholisoituminen usein kytkeytyvät työtoimintaan, korostuvat naisalkoholisteilla äitinä olemiseen ja seksuaalisuuteen liittyvät seikat. Kun nämä yleiset, naisena olemiseen liittyvät seikat heijastuvat myös alkoholisoitumisprosessin muotoutumiseen, korostuvat naisalkoholistien elämäkerroissa abortit, raiskaukset, prostituutio, varhaiset äitiydet ja lastenhoitoongelmat.

Osaltaan nämä seikat on nähtävä heijastumana myös miesten keskuudessa vallitsevasta naiskuvasta, jonka mukaan nainen on aina joko pyhimys tai huora. Naisalkoholisti lukeutuu tällöin varsin selvästi miesten silmissä jälkimmäiseen ryhmään, jolloin häntä kohdellaan tämän asemansa mukaisesti.

Myös juomatapa on märän sukupolven myötä muuttunut: ravintolassa ja erilaisissa tilaisuuksissa tapahtuva alkoholin käyttö on yleistynyt ja arkinen alkoholin käyttö lisääntynyt.

Jokapäiväiseen elämiseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen kytkeytyessään alkoholin käyttö ja alkoholikeskeinen elämäntapa voivat kuitenkin tavallaan häipyä, kadota arkisten toimintojen joukkoon. Kun alkoholia hieman kärjistään voidaan sanoa käytettävän melkein milloin ja missä tilanteessa tahansa ja kun rajuun juomatapaan ollaan alkoholikulttuurisamme totuttu, ei alkoholisoitumista kyetä sen alkuvaiheessa vielä tiedostamaan.

Kun märän sukupolven alkoholin käyttö alkaa jo varsin nuorena, voi alkoholisoitumi-

nenkin tapahtua jo aikuisiän kynnyksellä. Kun vielä otetaan huomioon nuorempien märän sukupolven edustajien mahdollisesti korostuneet ihmissuhdeongelmat ja rikkinäiset lapsuudenkodit, voi alkoholin liittäminen niin normaaleihin kuin ongelmallisiinkin elämisen toimintoihin merkitä suoranaista alkoholikeskeiseen elämäntapaan sosiaalistumista. Toimintamalleja ja ongelman ratkaisumalleja, joihin alkoholi ei jollakin tapaa liittyisi, ei tällöin riittävässä määrin edes opita missään lapsuus- ja nuoruusiän vaiheessa.

Elämäntavan lähestymistavan arviointia

Tämän artikkelin alussa viitattiin vallitseviin alkoholismiteorioihin ja todettiin yleisimmin käytettyjen näkemysten olevan luonteeltaan varsin rajoittuneita, koska ne eivät ota huomioon yksilöiden ulkoisia ehtoja. Tässä mielessä elämäntavan lähestymistapa tarjoaa kokonaisvaltaisemman kuvan alkoholismien problematiikasta ja tekee alkoholismien tätä kautta myös ymmärrettävämmäksi.

Kuten tässä artikkelissa on korostettukin, alkoholismia eli alkoholikeskeistä elämäntapaa tarkasteltaessa on toisaalta otettava huomioon ne kulttuuriset merkitykset, jotka toimivat ajattelun ja toimintojen malleina. Toisaalta on otettava huomioon ne ryhmät ja luokat, joihin kukin alkoholisti kuuluu, jotta voidaan ymmärtää niiden elämäntapaa jäsentävä vaikutus. Toisin sanoen jos kyseessä on miesalkoholisti, on hänen alkoholin käyttöönsä ja alkoholismiaan tarkasteltava miehenä olemisen eli miehen ajattelua ja toimintaa määrittävien kulttuuristen ja sosiaalisten ehtojen taustaa vasten, ja jos kyseessä on lisäksi märän sukupolven alkoholisti, on huomioon otettava myös märän sukupolven alkoholin käytön keskeiset piirteet jne.

Kirjallisuus

Halonen, Ilkka: Alkoholismien syyteorioita ja hoitolinjoja. Järvenpään sosiaalisairaalan julkaisuja 1979:1. Järvenpää 1979

Roos, J. P.: Elämäntapaintressistä. Teoksessa: Roos, J. P. & Ahponen, Pirkkoliisa & Järvelä-Hartikainen, Marja & Kortteinen, Matti & Roos, Barbara: Elämäntavan muutoksen tutkimusprojektin loppuraportti. Helsingin yliopisto & Suomen Aka-

temia. Elämäntavan muutoksen tutkimusprojekti. Julkaisuja nro 12, 1981

Saarto, Ari: Alkoholistinen elämäntapa ja sen muutos. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma.

Helsinki 1983

Sulkunen, Pekka: Alkoholien kulutus ja elinolojen muutos toisen maailmansodan jälkeen. Vammala 1980.

English Summary

Ari Saarto: Alkoholismi alkoholikeskeisenä elämäntapana (Alcoholism as an Alcohol-centered Way-of-life)

This article treats alcoholism as an alcohol-centered way-of-life. This approach focuses on the tendency that the sphere of thought and action, or a person's entire way of living, gradually narrows during a lengthy process, finally converging on drinking. In this process drinking fundamentally structures a person's entire way of living.

Alcohol-cultural meanings functioning as external models for individuals are on one hand the main factors in the logic behind the development leading

to an alcohol-centered way-of-life. On the other hand, various aspects of belonging to a particular group or class are also important. The way-of-life of an alcoholic must therefore be analyzed as a phenomenon structured according to social class, generation and sex.

Alcoholism viewed as an alcohol-centered way-of-life is an approach which, unlike many other approaches applied, studies alcoholism as a comprehensive collection of functions in life but also in broader social and cultural contexts, taking into account both subjective and objective factors.

Alkoholipolitiikka Vol. 49: 24—27, 1984